

S emblémom Čechovovej čajky (Posledný rozhovor s dramatikom Osvaldom Zahradníkom)

Slovenský dramatik Osvald Zahradník (1932 – 2017), autor trinástich divadelných hier a tridsiatich troch rozhlasových diel, má v slovenskej kultúre osobitú postavenie. Doma ho nehrajú, vo svete áno. Jeho hra Sólo pre bicie (hodiny), ktorá mala v sedemdesiatych rokoch veľký úspech aj v SND, je v Rusku dodnes živá, každoročne ju opakujú v televízii a predáva sa ako Zlatý fond na videách a DVD nosičoch.

Osvaldovi Zahradníkovi pri príležitosti 75. narodenín (2007) a na pamiatku uvedenia hry Sólo pre bicie (hodiny) na najvýznamnejšej ruskej činohernej scéne – v Moskovskom umeleckom divadle (MCHAT) – ruskí kolegovia pripravili autorský večer, kde sa mu dostalo obrovského uznania.

Po troch rokoch si so svojim bývalým rozhlasovým kolegom, dramaturgom, režisérom a predovšetkým dramatikom Osvaldom Zahradníkom v priateľskom rozhovore spomenula aj na túto udalosť Ľuba Šajdová.

ĽUBA ŠAJDOVÁ: Ak súhlasíte, pán Záhradník, nebudeme rozoberať, prečo vaše hry v súčasnosti nehra ani jedno slovenské divadlo...

OSVALD ZAHRADNÍK: Súhlasím... To je dobre. (*S úsmevom.*)

L. Š.: Vráťme sa však tam, kde na vás nezabudli. Tam, kde vás za prítomnosti moskovskej divadelnej elity dekorovali najvyšším vyznamenaním, Radom Petra Veľkého I. stupňa, ktorý udeľujú v Rusku kultúrnym tvorcom, a Oleg Tabakov, súčasný šéf divadla MCHAT, vám pri tejto príležitosti odovzdal zlatý prsteň MCHAT-u s emblémom Čechovovej letiacej čajky.

Ako to vyzerá, keď stopäťdesiatmiliónový národ vzdáva hold dramatikovi päťmiliónového národa, ktorý si jubileum svojho autora prakticky ani nevšimne...?! Vy ste mi vtedy povedali, že ste sa nachádzali takmer na pokraji bezvedomia...

O. Z.: Je to tak. Slovmi je to naozaj ťažko opísateľné. V sále spieval detský spevokol, bolo to okolo 80 detí oblečených v bielom. Rozišli sa medzi publikum, každé dieťa položilo ručičku na plece diváka, pozeralo sa mu do očí a spievali pieseň, ktorú zložili na moju počesť. Bolo to mimoriadne dojímavé. Celý program, v ktorom bola séria laudácií, uvádzala Irina Petrovna Mirošničenkova, posledná žijúca herečka z pôvodného predstavenia hry *Sólo pre bicie (hodiny)* zo sedemdesiatych rokov. Bolo to neuveriteľné.

L. Š.: Viem, že vás zasypali kvetmi...

O. Z.: Zasypali, a bolo nepredstaviteľné, aby som také kvantum kvetov niesol domov na Slovensko... a zrazu som dostal skvelý nápad, že ich dám na hroby účinkujúcich, ktorí hrali v mojej hre v roku 1973, a dnes sú už na Novodevičom kladbišti, na cintoríne, kde pochovávajú veľké osobnosti ruskej kultúry. Kvety priviezli vo dvoch autách. Ja som so sprievodom šiel k jednotlivým pomníčkom a kládol kvety na ich hroby...

L. Š.: Pán Zahradník, takto vyzerá Olymp pre umelca?

O. Z.: Neviem, či to možno nazvať Olympom, ale bol to pre mňa závažný pocit. Nevedel som si predstaviť, že niečo také sa môže v živote niekomu pripísať.

L. Š.: Pre objektivnosť treba povedať, že vaše hry sa hrali okrem spomínaného ruského divadla MCHAT v Divadle Stanislavského, v Gogoľovom divadle a v ďalších moskovských divadlách, čiže vy ste sa na ruských divadelných scénach zaradili k najhranejším zahraničným autorom. Žiaden autor zo Slovenska ani z Čiech nebol toľkokrát hraný v Rusku ako vy. Okrem Ruska vaše hry hrali v Prahe, Brne, Helsinkách, Benátkach, v Neapole, Sofii a Budapešti. S hrou *Sólo pre bicie (hodiny)* ste sa v roku 1973 zúčastnili Benátskeho divadelného biennále, kde hru uvádzalo Teatro Nuovo v taliančine. Vaše rozhlasové hry vysielali rádiá v Poľsku, Lotyšsku i v USA. A v oblasti televíznej dramatickej tvorby ste sa zúčastnili na Grand Prix VII. Medzinárodného televízneho festivalu v Plovdive v Bulharsku. Bolo to so *Sonátinou pre páva*, v réžii Miloša Pietora. Navyše, v roku 2000 ste mali celosvetovú premiéru hry *Doletíme do Milána* v Moskve. Takže, obrovské úspechy. Na Slovensku však od roku 2000 vaše hry nehrali. Ani staršie, ani nové, aj keď ste ich po roku 1989 ďalej písali.

Vaše hry vyšli aj v knižných vydaniach vo francúzskom a ruskom preklade, u nás výber z diela pod názvom *Päť súčasných hier*. A takto by sa dalo pokračovať...

Vráťme sa k hre *Sólo pre bicie (hodiny)*. Vy ste ako mladý človek napísali hru o ľuďoch z domova dôchodcov...

O. Z.: O odchádzajúcej generácii... Býval som na Fončorde v Banskej Bystrici a moja lodžia bola otočená na jeden taký ukážkový domov dôchodcov, ktorý mal aj park a v tom parku boli lavičky a na lavičkách starčekovia. Bolo zábavné a svojím spôsobom až dojmavé sledovať, ako sa vodia za ručičky, ako nadväzujú nové známosti, nové lásky. Bolo to veľmi pútavé, ale vtedy som ešte nevedel, že z toho bude raz hra. Bol to taký prvý podnet na napísanie hry.

L. Š.: Je zaujímavé, že ako mladý človek ste mali taký láskavý pohľad na starčekov, pretože dnes sa väčšina mladých pozerá na skôr narodených cez prsty... A dnes si nehovoríte: Ako som to vtedy videl, keď som ja teraz taký nevrľý dedko...

O. Z.: (*Smiech.*) Ja som vtedy naozaj mal úžasné pochopenie pre tých starších... a v Moskve to bodovalo, myslím si, hlavne preto, že to prišlo do obdobia hlučných hier: účinkovali tam buldozéry, otáčavé vozne metra a podobne... a do toho prišla taká tichá, meditatívna hra o starčekoch, ktorí rozprávali o minulosti, hlbavo a dojmavo. V Moskve vtedy využili svoju najstaršiu a slávnú generáciu hercov, a to chytilo ľudí za srdce a tým sa to stalo vlastne svetovým...

L. Š.: A pritom hra *Sólo pre bicie (hodiny)* bola vašim divadelným debutom... A dokonca váš debut vyhral anonymnú súťaž, a preto sa dostal rovno do Slovenského národného divadla. Lebo inak museli hry prechádzať najprv krajo- vými divadlami...

O. Z.: Takým sitom, dalo by sa povedať. Na tej anonymnej súťaži bolo zaujímavé, že v rámci komisie tam bol dramaturg SND Dr. Anton Kret, ktorý si hneď namieste uplatnil právo prvého uvedenia hry v Slovenskom národnom divadle. A čo si ja na tom veľmi vážim, že sme sa s Antonom Kretom stretli, predstavili sme sa, a on si odpustil tie „tanečky“, ktoré dramaturgovia robia, aby bolo jasné, akí sú oni úžasní, múdri a čo budú na texte vylepšovať, a rovno mi povedal: „Viete čo, toto uvidieme u nás na scéne Národného divadla.“ Tak vtedy som sa tiež ocitol takmer v mrákotách... Prvá hra, a rovno v SND.

L. Š.: Vy ste mali vtedy tuším štyridsať rokov...

O. Z.: ... tak nejako, okolo tridsaťdeväť rokov...

L. Š.: *Sólo pre bicie* je komorná hra, hra o vzťahoch... Vy ste vyštudovali filozofiu a psychológiu na Karlovej univerzite v Prahe. Takže vy ste si mohli do-

voliť napísať hru o vzťahoch, pretože ste mali na to vzdelanie. Takže psychológia vám vlastne pomáha, aj v tých ďalších hrách...

O. Z.: Neviem, možno je to tam, ale keby to malo fungovať, tak by vlastne všetci absolventi psychológie mali písať veľmi dobré hry... (*Smiech.*)

L. Š.: Ale nieee! Vy viete veľmi dobre, ako to myslím... Dobre! Poďme k vám, ako k človeku z mäsa a kostí. Kedy ráno vstávate?

O. Z.: O pol ôsmej... ale budím sa okolo desiatej... (*Smiech.*)

L. Š.: Tomu veľmi dobre rozumiem. Zrejme ste nočná sova... pracujete v noci?

O. Z.: Presne tak. Málokedy zaľahnem pred dvadsiatou tretou hodinou, aj to si potom ešte čítam a dumám o všeličom.

L. Š.: Takže hovoríte, že anjeli lietajú v noci.

O. Z.: Áno, keď píšem, akoby sa mi na pleciah obkročmo okolo hlavy posadil anjel a diktoval mi. A ja len počúvam a píšem.

L. Š.: Niekomu sa žije!

O. Z.: Ale ja neviem, či lieta len v noci, keď ma to chytí, lieta aj vo dne, aj ráno, aj hocikedy, keď mám chuť písať, ale je pravda, že nebyť toho anjelika, nebolo by ani tej hry.

L. Š.: A vraj keď vám ten anjelik pristane na krku, neznášate ženy.

O. Z.: (*Smiech.*) Nooo, v tom čase neznášam vôbec nikoho, ani samého seba.

L. Š.: A že bolo také obdobie, keď ste mali veľa energie a chceli ste len písať... a písať... a písať...

O. Z.: Je pravda, že najlepšie som robil, keď som bol pod tlakom, pod tlakom termínov, pod tlakom stresov. Vtedy sa mi najlepšie tvorilo a písalo, keď som mal veľa starostí a nevedel som, na ktorú nohu skôr stúpiť...

L. Š.: Zaujímavé, že autori vždy tvrdia, že sa im lepšie píše, keď im je zle...

O. Z.: No, niečo na tom bude. Viete, najväčšie diela vznikali, a teraz to nehovorím preto, že by som sa chcel k nim prirovnávať, ale naozaj vždy vznikali v tiesnivých situáciách.

L. Š.: Keď sa hrali vaše hry, páčili sa nielen divákovi, ale aj kritikovi. Akokoľ-

vek bolo, kritika u vás vždy vyzdvihovala dialóg. Dialóg, ktorý je základnou – prvou a poslednou – tehličkou stavby dramatického diela. Dialóg posúva dej, navodzuje atmosféru, vyjadruje medziludské vzťahy...

O. Z.: Áno, je to tak. Dialóg u mňa vždy posúval všetkými možnými smermi. Smerom k zápletke aj smerom k tvorbe charakterov, takže ja som dialógom hnal celé hry dopredu, u mňa naozaj všetko leží na dialógu. A za to, samozrejme, vďačím rozhlasu. Prešiel som si previerkou mikrofónom, kde sa každá hlúšina hneď objaví, hneď poznať prázdne reči. Mikrofón ma naučil prísnemu výberu dialógov, veľikánsku rozcvičku som si urobil na desiatkach rozhlasových hier, ktoré som napísal a ktoré mali aj ohlas...

L. Š.: Vy sa hlásite k rozhlasu, cítite sa rozhlasákom, pracovali ste v rozhlase vyše trinásť rokov, začínali ste ako režisér a šéfrežisér, až potom ste boli dramaturgom, takže zrejme ste si ako dramaturg povedali, že nebudete iba opravovať práce druhých, ale budete sám písať. V rámci tej vyše štyridsaťročnej spolupráce s rozhlasom máte nejakých konkrétnych ľudí, na ktorých nikdy nezabudnete?

O. Z.: Takých je obrovské množstvo, ale vyberiem: Milan Frolo, ktorý bol dramaturgom literárno-dramatického vysielania. Mimoriadne inšpiratívny človek. S ním sa síce ťažko rozprávalo, lebo mal také temné vyjadrovanie, ale keď prijmete ten jeho kód a viete ho rozlúštiť, tak človeka úžasne inšpiroval. Potom Slavo Kalný, no a zo žien by som spomenul Zuzku Križkovú.

L. Š.: Čiže keď je dobrý dramaturg, pomôže i autorovi?

O. Z.: Veľmi, veľmi.

L. Š.: Teda nie je to len človek, kto vás môže brzdiť, keď svoje nápady chce nasilu vopchať do vášho diela...

O. Z.: Sú aj takí... Poznám aj takých, čo vás donekonečna budú obracať. Mal som skúsenosť, tu v bratislavskom rozhlase, keď som jednému dramaturgovi povedal: „Dohodnime sa na tom, že sme sa nedohodli.“

L. Š.: Nie krátky čas ste boli súčasťou autorského kolektívu rodinného seriálu *Králikovci*. Vtedy sme úzko spolupracovali aj my (ja sa teraz chválím, pretože pre mňa bolo cťou s vami spolupracovať), vy ako autor a ja ako dramaturgička. A musím povedať, že práve pri práci sme sa zblížili, že zrejme máme nejaký rovnaký princíp profesionalizmu... Bez bázne a hany sa hlásite ku *Králikovcom*?

O. Z.: Samozrejme. Dokonca ja som bol ten, čo roztláčal ten vláčik, ešte so Slavom Kalným a s Jozefom Repkom sme zakladali tento seriál, vymýšľali sme úplne základné veci, a dostali sme sa aj do úzkych, pretože sme si nemohli dovoliť tak sa rozhadzovať ako kedysi v Bielikovcoch. Tam bolo peňazí dosť, a teraz to bolo trochu iné, a tak sme sa museli uskromňovať aj v počte postáv a nájsť nový model fungovania celého seriálu. To bolo dosť náročné.

E. Š.: A zase to bol ten tlak, ktorý vy máte rád...

O. Z.: Ahááá... áno. (*Smiech.*) Vtedy sa mi dobre písalo!

E. Š.: Každý, kto píše, dáva aspoň niečo autobiografické do svojej tvorby. Vytvorili ste plánovite niektoré postavy, do ktorých ste vložili svoje osobné, autobiografické motívy, problémy...?

O. Z.: Ťažko si predstaviť autora, ktorý by nemal z čoho čerpať. To znamená, že sa bude ponárať len do určitej hĺbky a potom ďalej už nie. U mňa je to akási kombinácia skutočných zážitkov doplnených fantáziou. Tak je to napríklad v *Sonatíne pre páva*, kde som si kompletne celú základnú situáciu vymyslel, ale napísal som ju tak, že vyzerá veľmi pravdepodobne. To je, myslím si, jeden z najväčších kumštov.

E. Š.: V poslednom období, keď ste napísali rozhlasovú hru, veľmi ste sa usilovali, aby ste si ju mohli aj režírovať. Ja tomu rozumiem, veľmi, lebo aj ja som si chcela vždy robiť svoje veci sama. Je na to aj iný názor, že je dobré dať svoju vec zrealizovať niekomu inému, kto má nadhľad a prinesie ďalšiu, novú dimenziu... Človek to však často nechce dať inému, aby mu to celé nepokazil... K čomu vy máte najbližšie?

O. Z.: Vždy som si dával veľký pozor, aby som ako autor už trochu aj režíroval. Čiže, v mojich hrách je veľmi veľa zátvoriek. V zátvorke vysvetľujem režisérovi, aby vedel, čo tým chcem povedať... (*Úsmev.*) Takže som vlastne režíroval pomocou tých zátvoriek...

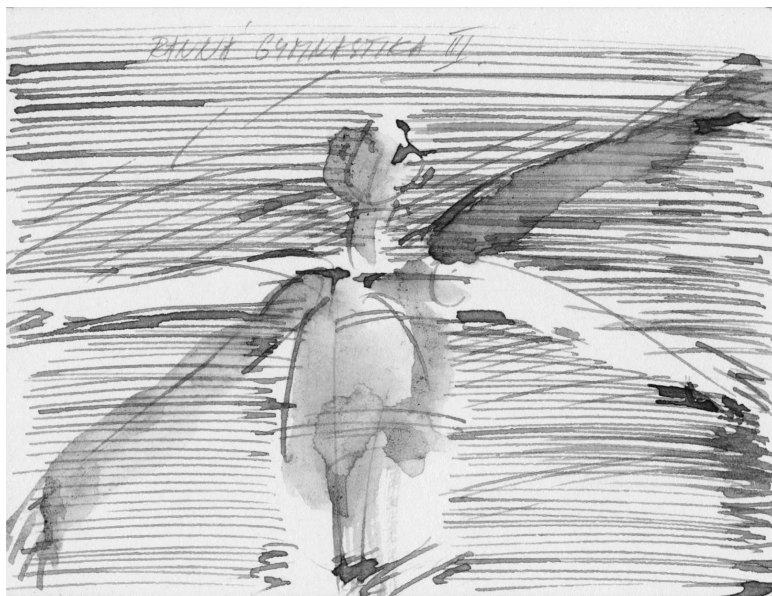
No a potom som si veľmi rád režíroval svoje veci sám. Samozrejme, s rizikom, že keď si režírujete sám, všetky hromy-blesky bijú do jedného buka, viete, ste aj autor, aj režisér. Nemôžete sa vyhovoriť: „No tak to mi dovrzal režisér...“ Toto riziko človek berie na seba!

E. Š.: Možno najideálnejší by bol jeden tím, ktorý si rozumie a kde by autor v dialógu s režisérom kráčali spoločne jedným smerom, k spoločnému výsledku...

O. Z.: No toto bolo kedysi pravidlom, ale dnes to už v rozhlase neexistuje, dnes sa to robí veľmi rýchlo, doniesť hru, čo najskôr nahráť a dostať do éteru. A skúšky, to by bol už úplný komfort. Kedysi som v Banskej Bystrici skúšal 10 – 12 frekvencií, dnes sa ide na šup!

L. Š.: Tri roky ste boli aj šéfom Slovenského národného divadla.

O. Z.: Áno, mohol som chodiť do divadla zadným vchodom, a otvoril sa mi pohľad na zákulisie... aj v natáčkach a negližé... (*Smiech.*)

Ivan Bílý: Ranná gymnastika, kresba tušom, 1983

L. Š.: Ale hádam nielen to?! Vy ste tam vtedy mali skvelých hercov.

O. Z.: Znamenitých. To bola obrovská generácia v tom čase – Viliam Záborský, Mikuláš Huba, Ctibor Filčík, Mária Kráľovičová, Zdenka Grúberová, Ladislav Chudík, Eva Krížiková, to boli herci jeden vedľa druhého, veľké hviezdy.

L. Š.: A aký ste boli šéf? Priateľský, alebo ste boli direktívny?

O. Z.: Bol som priateľský a skôr ústupčivý...

E. Š.: Vážne?! Ja by som to o vás nepovedala? Ja vás poznám ako dôsledného a dôrazného! A ešte ste aj Škorpión... (*Smiech.*)

O. Z.: No veď to!

E. Š.: Povedali ste mi, že máte doma autíčko na diaľkové ovládanie a že sa s ním rád hráte...

O. Z.: Tak práve to ste nemuseli prezradiť... (*Smiech.*) Je to moja najobľúbenejšia hra, mám plávajúcu podlahu a na nej to autíčko parádne jazdí!

E. Š.: Takže nie hry na počítači, ale autíčko, teda 3D formát. Vy ste vlastne progresívny!

O. Z.: Áno! (*Smiech.*)

E. Š.: No a napokon, kedy hrali naposledy na Slovensku vašu hru na profesionálnom pódii?

O. Z.: Moju hru priviezli Maďari, hrali ju po slovensky v divadle AHA. To bola hra *Azyl*.

E. Š.: A ochotnícke divadlo zo Stupného...

O. Z.: Tú istú hru. Veľmi dobre ju naštudoval pán režisér Piško.

E. Š.: A možno sa ešte stane malý zázrak a niektoré profesionálne slovenské divadlo siahne po vašej divadelnej hre. Máte ich neúrekom. Tých starších i nových. Veľmi vám to želám.

O. Z.: Nemyslím si, ale aj tak veľmi pekne ďakujem.

Zo súkromného archívu Luby Šajdovej

Poznámka: Rozhovor sa uskutočnil 22. 2. 2011. Osvald Zahradník zomrel 16. 8. 2017. Zázrak sa nestal.